

КҮЖЕНИШКИНИ МӨӨНДЭЭР

СЭП-ин XIV съездинин дуг денелен бедлеринге бол- шитирлерин амыдыралга че- дийкинин боттандыр даш тоску беш чылдын баштайгы эрежелеринин ажылыче улуг чылдына бистин республика- ныа чер-чер Советтери шу- дургу ажылдаанын туннедер көргүсөн.

Республиканын чер-чер Со- веттери партия организация- ларынын ууртулгазы-биле бо- тарынын калбак эрежелерин ажылап, ажыл-херекти хун буру ууртуун акцинткен. Ажыл-агый болгаш култура тургузушкунунун сорулгада- нын боттандырына оларнын харымсалгазы, идепкей бе- дээн. Бүдүрүгелеринин, ажыл- агыйларын, организациялар- нын ажылы оларга берген эре- желерин денеленине чедир билидилег ууртуп, хынап, улус ажыл-агыйнын бугу адырла- рын хөгжүдеринин чугула ай- тырларыныче ханылап кир- ген.

Советтерин ажылдына бир кол черин организация-масса- лыг элээн билдинген. Ол кайла-ла белик денелде тур- густунан болду, мына нинти херек көскү челишиинердин. Чугула хой-ниитиге даянып, Со- веттерини доктаамал комиссия- ларынын, депутаттарынын ажылы идепкейлиги тургаш, ажыл-херекти челишиинин шиттирлер болду.

Ажылчы чоннар депутатта- рынна Каз-Хем район Совети- ниң күүсөмү организация-масса- лыг ажылды сөөлү чылдар- да элээн идепкейликтеп. Күүсө- ком болгаш көдээ Советтер ажыл-агый болгаш култура тургузушкунуна ууртулгазы- ны тодаргай боттандырган. Чон- нун негеделин кичээгейлиг көрүп турар. Райкүүсөм бол- гаш көдээ Советтер бир чыл- дын перспективтиг планын тур- гускан. Сессияларга болгаш күүсөмнарга чугаалажып тур- ар айтырларын шынары экижээ. Чижээ, Илшиска кө- дээ Советтин депутаттары күш-ажылдын сагыла-чуруму- нун дугайында айтырнын анали- зинен, чугаалашкан, тодар- гай шиттирини хулаэп алган.

Чериян ажылдап, техника- ны эдилеп, кижилерини амы- дырал байлап, хандыргалыг дээп шыкшап айтырлар ол районун чер-чер Советтерини кичээгейлини төвүлэ. Хулаэп адынган шиттиринин күүсөлдэни хынаары, ону ор- ганизаастары — Советтерини а- жылдына бир кол черин элээн. Каз-Хем районун Со- веттери шиттирлер күүсөлдэ- ни хун буру организацияст, сессияларга болгаш күүсөм- нарга диннап чугаалажып кел- ген.

Бүрөн-Хем көдээ Советтин күүсөмү организация-масса- лыг ажылды элээн экижиктен. Ажылчы чонну ортузунга ор- ганизаастыг ажылды калбарып чорудар, хой-ниитинин херээн- эге оларны идепкейлиг кириш- тирер талазы-биле көдээ Совет- тин күүсөмү (даргазы Е. Ка- тына) элээн дуржулгалыг апар- лары. Советтин девискээринде турар «Бурунгар» болгаш «Со- вет Тыва» совхозтарынын ди- рекция черлери-биле күүсөм- лер хун буру харылаалыг. Депу- таттарынын четкимчеги, дузазы- биле күүсөм чер дугайында Хообайну сагып турарын хы- рап, тараа база сизин шөлде- ринин ажылгы ажилдаарына аз-массалыг ажылдын хун бу- совхозтарга дуза чедирип, чон- нун амыдыралына култур- тулганы боттандырып келген.

Мичалзажко Советтерини ор- ганиза-массалыг ажылдына улуг четпестер бар. Олажыл- ды идепкейлик талазы-биле ап турар хемчегдер ам-лаа кошкак. Чамдык чер-чер Со- веттери боттарынын девискээри- ле ажыл-агый, култура тур- гузушкунунун айтырларын ам-лаа чогуур денелге чедир тургузарын чедип ап шыдавын турар. Көдээ, суур, хоорай Со- веттери санитарлык байлады, чаагайжылдыгы, ногаачы- дылганы экижидер хемчеглер- ни четпес организаастаан.

Чөөн-Хемчик район Совети- ниң күүсөмү чокка чедир кө- дээ Советтеринин ажылы ко- шкак ууртуп, үндүрген шит- тирлерини күүсөлдэни четпес контролдооп. Күүсөмнун сай, култура кидилерин план чок ажылдап, ажылынын өткөдүн кылбай турган. Тыва АССР- инин Министрлер Чөвүлелини хурамына Чөөн-Хемчик район Советинин күүсөмунун ажыл- чорудулгазынын стил болгаш методунун дугайында айтыр- гын өрткен чылдын майда чу- гаалашкан, четпестерин рай- күүсөм даргазына шыгыны айтып, ону элени дааскан. Он соонда күүсөм болууну ажал-чорудулгазын, илангыл организа-массалыг ажылды чорту экижиктеп. Мурунда турган четпестер ам чайла- тырган. Эрткен райкүүсөмунун ажылынын дугайында айты- рарын Министрлер Чөвүлели 1971 чылдын төңүзүндө база диннап чугаалашкан, ажыл- агый болгаш култура тургу- зушкунунун херээн оюн кош- как ууртуп турарын денелге- ле. Ол айтырны талазы-биле хулаэп алган доктаалды күүсө- ком боттандырып турар.

Тес-Хем райкүүсөмунун ор- ганиза-массалыг ажылдына а- налыкты көргө, улуг четпестер илерээн. Районун чер-чер Со- веттери ажыл-агыйнын эконо- миказына ханылап кирбейн турар. 1971 чылда райкүүсө- мунун эрттиргени 15 хура- лдын хой уруузу эренгей ай- тырлар болган. Райкүүсөм болууну кидилтеринин ажыл- чорудулгазын кошкак уурту- ган. Эрткен чылдын иштине он чангыс-даа кылдын хон мурунга өткөт кылбаан. Чу- лэп алганы шиттирлер күү- сөлдэни хынавын турар. Ажыл планды айтыккан чуу- лерин чогуур үезинде кылбайн келген. Районун көдээ Со- веттери сессиялар эрттирерини хуусаазын сагывайн турар. Кө- дээ Советтерини социалист- чарык эренгей тургустунан. Райкүүсөмунун чорудуп турар организа-массалыг ажылы районун колхозтар, совхоз- тарынын, бүдүрүгелеринин пландыг онаагаларын че- дийкинин күүсөлдэниге бот- туп салдарын чедирбөөн. Он түнелениде район 1971 чыл- да күрүнеге мал дужаарынын болгаш дүк сазарынын пландыг күүсөлдип шыдаван.

Мындык четпестер өске-даа райкүүсөмнардын көдээ, суур, хоорай Советтеринин ажылдына бар. Четпестерини дарый чалайдып, чер-черде ажыл-агый, култура тургу- зушкунунун бугу айтыр- ларын шиттирлеринге салдар чедирери чер-чер Советтерини сорулгазы болду.

М. СУГЕ-МООДЫР. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин оргниструктор кидилдинде эргелекчин.

АДАЛАРНЫҢ ИЗИН БАСКАН АНЫЯКТАР

Партиянын кандидады

«Артты ажарга-ла —одең». Бо тывызынта-даа дег, Ан-Даг- ның баалыктарын, ооргаларын ажарга-ла—одең-кыштаг, бир яны «хөгжүмүнү аялгасы» — анай, хураганнын дааш-шимээ- ни. Аңаа чоруп чораш, бурун борта (Деспен-Венке) чурттап чораш Бай-Нара Мал-оолдун чер-чуртунга чоргарланып чу- гаалаар чугаазын-даа сангып чордум: «Ан-Даг—сараат. Ху- раган куудурунун амыдыралы —Ан-Дагнын авырлары».

Ол чуртта ам Очур Даваа хонуп алган, колхозунуң хой малын онча-менди одадлаптып турар. Ойну өрү дап бээрге, он ырак эвесе база бир кыш- таг. Чер бурзуу-ле бодунуң аян-хемириниң айы-биле ат- тыг. Ол кыштагы Чылгы-Су- гар дээр. Шынап-ла баарына нодан чылгы-даа тура хонза ки- жи өскөргөс, эртенги, нежээки чывар-даа эрттирбес — хана ышаш накпан хал. Он ыңай: хар дүшөс—кара. Ынчангыш халын чадагай чартын база дуй нажаалап, хүндүс хойлар- га сизин каап бээр кылдыр таарыштырып каан. Ын- чаар кылып кааны тывызын, чараш.

Ону кылган кижин—хойжу. Хараданчыг-ла чүе—ол ын- чан алынга чок болду—хонж кадарып үнө берген, нежээ кел- дир.

— Эки нөргүзүлгү хойжу- ларывыстың бирээзи бо-ла болгай. Нончуг аныяк. Хөвөр- жиксээр болуңарза келерин манзар бе? Партия нежигүнү- ге кандидат кижин.

Не 1 хойжу бригаданың бри- гадери Александр Хепенчик- ти бо кыска характеристика- зы безин хойну чугаалап ту- рар. Ынчалза-даа эртенинде колхоз төвүнге малчынар ху- ралына аңаа ужуражы бер- ди: бригаданың чугаалааны дег—нончуг аныяк, эзир хай- лыг эр, чүе чугаалаары безин ооңум, бодагар, бодум бүдү- жүмне бо дээзинг ышкаш.

— Ах, мээкинге хонарыңар най. Ажыл-иш, амыдырал- ыңа аңаа ужуражы бер- ди: бригаданың чугаалааны дег—нончуг аныяк, эзир хай- лыг эр, чүе чугаалаары безин ооңум, бодагар, бодум бүдү- жүмне бо дээзинг ышкаш.

чуртталга, одар-белчир дуга- нын хөвөржирис кай.

— Ам-даа болза, чоонган бис...

Кижин ам-на эри хайнып, дидимени берди: — Чугаалап-на-ла харын. Чугаалап-на-ла чүү боор ам ынчаш? Хуралга санал берген аш-өөр чедер-четпести салаа басып санал каапты. Харын мен...—дээш, кижин «Белар чүү дээрлер ирги?» дээзинг чанында турган хончун хойжу- лар Бай-Нара Биче-оол, Оюн Данчай-оол өларме көрдү.

Олар база-ла эрни деткип: «Чугаала, чугаала» дидилер. — Нолхозтун бүдүрүлге-сан- хеу планында чүс баш хойдан 85 хураган алыр дээн. А нити социалисттик хүлээлге чүс- тен тозан хураган чүе. А мен чүстен—чүстү. Ону чугаалаар бодамын...

Хоочуннар аныяк эрни дет- кип, база-ла оон үлегерин эвериптерин. Ол ышаш үш хойжунуң кайызы-даа бир хой- дан 2,9 кг дунту кыргып алыр болдулар.

Ол аныяк кижин Чижит-оол Кыргысевич Севекпунтун эр- тин орунуче хал керээли, на- дыг эвес. Хойга үш-ле дугаар чыл ажылдап турар. А нөргү- зүлгери? 1970 чылда чүстен чүс дөрт, эртен чылын чүс алды хураганны намылап ал- ган. Ол чылдарда дүк планын

база-ла чедишикинниг күүсөт- кен.

Нөрсө бе, нөргүзүлгөр куду- лээр туржун, харын чоорту улам бедип кел чоруур. Ын- чаарга бо чылын чүстен — чүстү алыр мен деп турары быжыг үлөзүмүнүн-дир.

Оон адызы Кыргыс Севекпунт арбан-суму даргалап, колхозу- нун малын малдап—«нөрсөң чүвези, нөдүрбөң хонза чок» чораш ирей чүе. Ол бодунуң амыл-ишчи, хүндүлээчел аажы-чаңыга салгалын —ог- лун база өверип каан- дыр. Оглу адызынын адым шыкпаан, дөзөөн-даа-дөр, Эрт- кен чылын Чижит-оол бүдүрүл- ге планында нөрдүнгенинде амыр 74 хураганны колхозу- нга өстүрүп берген, 3200 рубль- диң арыг өрүлгөзүн кириген. Бо чижик аңаа боттуг барым- да болбос деп бе? Ол дээш аныяк хойжу 5 хураганны, 175 рубльди мантал-шаңналга алган.

Ан-Даг—сараат, аныяк хой- жу—нежээ болганда алган хү- лээлге чүге нүсөттүмизия? Нүсөттүмиз!

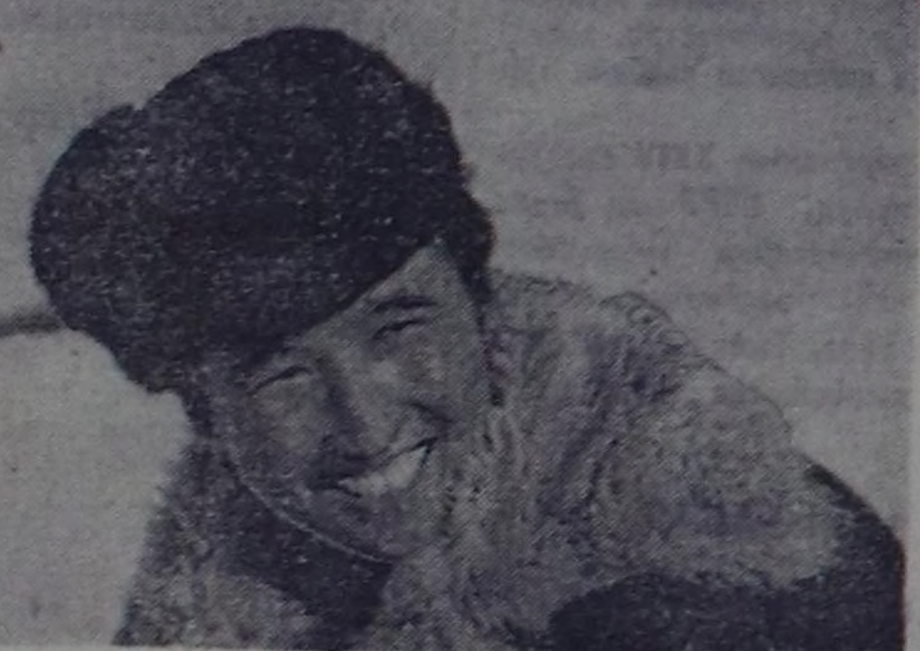
ЧУРУКТА: хойжу Ч. СЕ- ВЕКПУТ.

Н. БАЙ-НАРА.

Улуг-Хем район, «Х Улуг хурал» колхоз.

И. ШЕРБИНИННИҢ фотозу.

ХОЙЖУНУҢ ОГЛУ БАЗА ХОЙЖУ

Ийн чыл чоккулап өрар. Аныяк уудустун мал кадарган баштайгы чылдына бергелер эвеш эвес таварышкан. Аңаа ажыл-агыйын аныяктар унда- раакан, ындажып өрткен. Көргүзүлгөр багай эвес бол- ган. Тоску беш чылдын баш- тайгы чылдына хойжу чүе баш төрүп хойга онааштыр 90 хураганны доруктурган, колхозка дужааган, бир баш- тап-на ортумак-биле 3,1 ки- лограмм дунту кыргып алган.

Комсомолчу өг-буле хой мадды баш саны болгаш продуктулар чорун белдерини чажыттарынын били алы- ры-биле солунар, журнал- дардан номчуп, радиодан диннап база хончун малчы- нарын дуржулгазын доктаа-

мал өөренип турар. Ол аныяк хойжунуң өн көргүзүл- гөри чедип алырына дуза-

лаар. Чаа ажыл-агый чылдына комсомолчу хойжунуңуң

мурнунда улуг сорулга сал- дынган: мал кешип, одадлар- нын камыг чоп ажылдап, ажаалданы экижидип тургаш, малдын чаш толун камгалап алдырып-даа, дүк кыргыла- зымында-даа көргүзүлгөри эр- ткен чылдан бедлерин олар шиттирээрлер. Ам мал ажылдына өскен харымсалга- лыг чымдаш — хойжун масса- лыг оодашкыны улава эге- лээр. Дамдын-оолдар бо кам- паннага шагда-ла кичээгей- лиг белеткенип, чаш хураган- нар турар чылгы кажалы боттары септеп, хураганнар азыраар чемни белеткен ал- галлар.

ЧУРУКТА: «Кызыл тараа- чы» колхозтун комсомолчу хойжуу Кадыр-оол Дамды- оол.

Х. ЮМБУУ.

Бин-Хем район, Н. БРЕДИНИННИҢ фотозу.

МӨНГҮН-ТАЙГАНЫҢ КЫШТАГАРЫНДА

Ажыл-херек бүрүзүнүн че- дийкинин болуу аңаа баш бурунган хынаачылыг белет- келген, организаастыг уурту- ладан чугула хамааржыр. Малдын өзери эзизин эки ажаалдаанын, ооң чаш төлүн менди доруктуруп алдырып. «Малчин» колхоз бо талазы- биле чамдык тодаргай хемчег- лерин ап чоруткан.

Бир чугула айтыр мал сөмүлгөзүн шын организа- асты болду. Күжү сөмө мал- дын продуктулуу-даа белки, ооң чаш тол-лаа боткур, дүр- гөн мандымчал болууну ажил- дап практиказы улам бадыт- кап турар. Эрткен чылдын се- мирлягени Баргы болгаш Му- гур хемнерин, Тоолыгынын эки одаларына, серин тай- галарына чорутканы таарым- чалыг болган, шунту коза- нарын мал ортумактан өрү семирээр.

Малга, илангыш оон чаш төлүнге чөк белеткен алыр чо- рук база онза чугула. Колхоз баштаар чери минералыг, хо- лдуксаалыг чөмөр өсөөртүп алырыныче кичээгейин угла- ндырган. Ол ышаш малчынар боттары сизин, өске-даа че- нерин янзы-буру арга-биле бе- леткээрин чоруткан.

Чугула айтыр малга ка- жа-турагыны таарымчалыг кылып алыр болду. Эрткен чылдын бугулуна лавында хойга — 6, хурадага база—6 кажааны немей тулары көр- дүнгөн, а херек кырына ху- раганга—7, хойга—8 чаа ка- жааны кылып, ажылгалаа кириген. Ол ышаш мал чур- ваннаы тулуп, чаш кукуту казып дооскан.

Калдыг-даа ажылды кижилер, кадарлар кылып бугу- бер болганда, колхоз баштаар чери минералыг, хо- лдуксаалыг чөмөр өсөөртүп алырыныче кичээгейин угла- ндырган. Ажылдына хары- нын мал ажылында чайла- кан. Материалыг байлактың тургузуучулары кижилер, мал- чынар ортузунга партизи- организаастыг, масса-полити- ция ажылды экижиктен. ССРЭ- ниң тургустунгазын бээр 50 чыл өнгоа уткутун со-

циалисттик чарышты калбар- тат.

Колхозтун шээр малы 80 ажыг козада, амгы үеде мен- ди болгаш хур кыштактап ту- рар. Бригадалар айы-биле суг өсөөртү 3 автомашиналар, 2 тракторну быжыглап, олар өсөөртүгени график бугулар чорудуп турар.

Тараажилар дүжууун күзүн, а майчынар кыжын ажаар и- жире-ле шын. Мөңгүн-Тайга- нын малчынары амгы үеде «дүжүлүн» массалыг ажаап эгелээр. Чугула сөөлүгү каш хүнүрде безин үжен хире ко- занан 1860 ажыг хой оола- лан, хураган шунту менди, харын ийстөөр чорук көвүлөп турары өрүчүт. И. Алаш, С. Наалымбай, И. Малдавай, Д. Дарга, Х. Семес-оол ышаш малчынарын козанында ху- раган аажок хур. Тоску беш чылдын ийги кыжында малын менди чыл ашар, чангыс-даа хураган хоратпас сорулга сал- дыган.

Мал ажылына эи берге үе —кыш, ол талазы-биле белет- ке кайла хынаачылыг болду. Илаа кыштагадымын эки, мал хур болду. «Малчин» кол- хоз бо айтырны багай эвес тургусканы үстүнге экижестер илден-дир. Малчынарын моон сонгаар-аа улам че- дийкинин болуу күзүнгөн. Д. МУУЛАР, СЭП Мөңгүн-Тайга райкомунуң инструктору.

Чолаачы коммунист

Чолаачы Бимба Ойду Эр- зин районун «Коммунистче друк» колхозунда 15 чыл ууртуелишик чок ажылдап турар. Политиктиг болгаш тех- никтиг билин бедлер дээш өлүгүмөргө, курстарга өөр- өнчөп чораш, эржемк билиг- лерин чедип алган.

Бирги класстың чолаачы эргезин чедип алганды, колхоз баштаар чери ону автомаши- лар парынычы механигинге омуулаан. Нажан автомаши- наларын хүлөп ап турда чүг- те алды чүе машиназы бар турган. Механиктер беш чыл баштаган, автомашиналар өсөөлдөп турган. Автомашина талазы-биле тускай эртемниг инженер-автопарты хүлөп ап турда, янзы-буру марканың 29 типин машиназы бар болган.

Чадаана —бистин респу- бликаштың өзүп, сайыран өрар хоорайларынын бирөөн. Оон културалык чылдан-чылаче улам бедип, чаа-чаа квартал- дар, кудумчулар өмөжөп, чурттакчыларын саны улам көвүдөп турар. Чадааналык төрөз хоорайынын сайыра- лына чоргарланып, ону чаа- гайжылар өзиг күзөлдөп.

Чонун ол идепкейи улам көдүрүп, хоорайнын санитар- лыг байламын экижидер дээш улуг күженишинин үндүрери негеттанып турар. «Меню за- маан эвес» дээр хончуп чам- дык чурттакчылар кудумчу- ларын боткөлдөп, арыг-ше- верини негеделин сагывайн турар. Оон улумдын топ кудумчулардан аңгыда өске- леринде хул, чуула болгаш янзы-бүрү боттарың коску- лени көчүт. Новая, Комсо- мольная, Крестянская, Карл Маркс, Зевельная, Промышлен- ная, Советская, Шахтёрская, Колхозная болгаш өске-даа кудумчуларын мыды чорук- туу кижин экижерин каап болду.

Хоорайнын иштине эргиде суг чара алыш эртенеп каап суг унарында, хараганнар аралдык ботка овалалы берилген чылдар, мына черде чүтү чок дээр.

Парткомун болгаш колхоз- чуларын көргөскен идегелде- лин Бимба Ойду ак сепкилдиг күсөлдип, колхозчуларын хүндүткелин дайлап чорур. Н. ДАНАА.

«Шынын» рейдизи ШЫҢҒЫЫ НЕГЕЛДЕЛИГ КӨӨР

Чуруттада коммунал ажыл- агый комбинады (начальствы С. Иргит) бо дугайын кичээ- гөйге ап, таарымчалыг бай- лалды кажал тургузарып? Хоорайнын кайы-даа квар- талдарында, кудумчуларында черлик иттар кой. Элиг-даа, черлик-даа иттар дүе-хүндүс кудумчулар артышкан улуг, биче кижилерини кы- сынчыг ээргин-биле нөргү- дүп-сүртеп турар.

Чалаана хеминг солгагы талазында үрежилдег стая- циянын сууржулгазына хүндүс беан ай-чангыс кы- жи чорутуу берге. Ында чуруттакчылар каржы иттары баглавастар. Харын-даа чер- лик иттар хоорай чурттакчы- ларынын малын тулуп, балгы- лан-даа болтулар. Черлик, азы баглава каржы иттар кижилерге айылдыг. Олар кудумчулар боткөлдөп турган.

дап аңгыда аарыг-ламчытын база тардыкчылар. Элиг иттарын доктаамал балга тур- густурар, оларны шиттирер кылдып чурттакчылар ула- дыр, черлик иттарын уут- каар талазы-биле амылды хоорай Советинин күүсөмү чүге чорутпайн турарып?

Кудумчуларын, квартал- дарын санитарыг байламын экижидер, элиг иттарын баг- лаар, черликтерин уутунар, кудумчтары шевтерин ажил- дай, кудук чок кудумчулар- ны, кварталдарын суг-биле хандырынын таарымчалыг артышкан тургузар болза эки. Бо дугайында чурттакчылар- нын хуралдарын кварталдар айы-биле чүге чорудуп бол- бос деп. Хоорай Советинин күүсөмү (даргазы С. Күжү- гет) бөже сагыш салыр үе келген.

Устуде чугаалаанымыс чет- шестерин чайладыр дөөш хоорай Совети, сон депутаттары боттуг хемчеглерин алырын үе негон турар. «ШЫНЫН» рейд бригада- зы: М. ЧЫНДАИ, Б. КҮЖҮГЕТ, Чадаана хоорайнын чурт- такчылары. М. СЕВЕН, «Шынын» корреспондентиз.

